

Aalders, M., *125 Jaar Faculteit der godgeleerdheid aan de Vrije Universiteit* (Historische reeks VU IX; Zoetermeer: Uitgeverij Meinema, 2005, 548 blz., €32,50, ISBN 90 211 4085 3).

Dit is een elegant uitgegeven boek. Op de omslag kijkt een man zowel dromerig als vastberaden voor zich uit: Abraham Kuiper. De keus voor diens portret is allerm minst toevallig. Kuipers bijbelopvatting zette een heel eigen stempel op de gereformeerde epistemologie. De openbaring gaf het kader aan waarbinnen de wetenschap, weliswaar onder eigen verantwoordelijkheid en zonder directe supervisie van de kerk, bedreven werd. God had de schrijvers van de bijbelboeken zó geleid dat zij foutloos produceerden wat Hij wilde. Ook gedurende het verdere verloop van de geschiedenis werden feilbare mensen actief betrokken bij de verbreiding van het onfeilbare woord. Het is een ideaal dat tallozen aan de Vrije Universiteit heeft geïnspireerd. De theologische faculteit droeg daarin een zware verantwoordelijkheid. Zij ontving haar uitgangspunten van Kuiper, maar stond zelf voor de opgave om ze vruchtbaar te maken voor de samenleving. De stichters van de calvinistische Vrije Universiteit wensten gelovig te zijn én wetenschappelijk. Zij positioneerden zich aldus bewust tussen de ongelijksoortige grootheden van kerk en wereld, spiritualiteit en empirie. Deze spanningsboog is van meet af aan voelbaar in Aalders' studie en geeft er vaart en ritme aan.

Zeker in de eerste fase van de VU was het klankbord in de samenleving echter vooral het 'eigen' verzuilde segment daarvan: het orthodox-protestantse bevolkingsdeel in het algemeen en de Gereformeerde Kerken in Nederland (GKN) in het bijzonder. Aalders concentreert zich op aspecten die relevant zijn in deze context: de ontwikkelingen in de (gereformeerde) theologie, de relatie tussen faculteit en GKN, het voor die relatie cruciale thema van het 'schriftgezag' en tenslotte het academische leven der studenten. Aalders schrijft helder, aan de hand van nauwgezet maar toch bondig gepresenteerd bronnenonderzoek. De hoofdrolspelers in de geschiedenis van de faculteit worden treffend en soms aan de hand van een nog niet eerder bekend 'curiosum' gekarakteriseerd.

Verrassend genoeg blijkt in de geschiedenis van de faculteit niets van de door de verzuilingsliteratuur gesuggereerde these van kracht en vitaliteit aan het begin, tegenover vervlakking en neergang in de latere jaren. Integendeel. Juist de fase die in het verzuilde model gezien wordt als glorie tijd van de gereformeerden, blijkt voor de faculteit in het teken gestaan te hebben van een dreigende impasse. Tussen 1880 en 1892 constateert Aalders een 'moeizame start.' De jaren daarna werden overschaduwed door de 'haat-liefde'-verhouding met de theologische school in Kampen, die evenzeer een zuster als een concurrent was. Het inspirerende onderwijs van de uit datzelfde Kampen overgekomen Herman Bavinck kon niet voorkomen dat het tijdvak na diens vroege dood in 1921 een consolidatie produceerde die evengoed als verstarring kan worden geïnterpreteerd – en dan niet enkel als oordeel achteraf. Blijkens de gebeurtenissen in 1926 en 1944 was het vraagstuk van de verhouding tussen

geloof en wetenschap volgens menig gereformeerde van die tijd bepaald niet bevredigend door de faculteit opgelost. Zij wensten hétzij meer ruimte voor een proefondervindelijke bewijsvoering (Geelkerken), hétzij een assertief beroep op Schrift en belijdenis (Schilder).

De faculteit wilde of kon niet kiezen voor een van deze opties en veroordeelde zichzelf aldus tot een weinig benijdenswaardige huisstijl van 'voorzichtig manoeuvreren.' De gevolgen in de oorlogsjaren laat Aalders overtuigend zien. Niet de faculteit die Kuiper beschouwd had als de geestelijke kern van zijn geesteskind, maar de rechtenfaculteit nam vanaf 1942 binnen de Vrije Universiteit het voortouw in het afwijzen van de nazistische ideologie en het leggen van verbindingen met de illegaliteit.

Het náoorlogse tijdvak oogt vitaler. Stimulerende figuren als G. C. Berkouwer, Tj. Baarda en H. M. Kuitert bedrijven hun vak met openheid jegens andersdenkenden. De in 1954 geboren Aalders komt zelf uit deze school. Met zijn soepele schrijfrant en beheersing van het thema is hij een toonbeeld van de kwaliteiten daarvan. Des te verrassender is het element van twijfel dat de afsluitende hoofdstukken van het boek doordringt. Waar de balans tussen geloof en wetenschap bij Kuitert in de loop der jaren steeds verder uitschiet naar het tweede, lijkt bij Aalders navenant de bezorgdheid te groeien of de faculteit zich niet te ver van haar uitgangspunt verwijderd.

Wat is er nog over van christelijke wetenschap, zoals beoogd door Kuiper? De worsteling met deze blijkbaar benauwende vraag vertraagt tegen het einde de vaart van het betoog. De discussies over het schriftgezag waren in de tweede helft van de twintigste eeuw een achterhoedegevecht geworden, dat academisch gezien niets nieuws toevoegde aan de stand van het debat in de dagen van Geelkerken. Toch krijgt het onderwerp meer aandacht dan vaktechnische aspecten, zoals de bijdragen vanuit de faculteit aan de taalkunde en cultuurgeschiedenis van de bijbelse wereld of in het geval van Kuitert aan de medische ethiek. Hier wreekt zich Aalders' beslissing om zijn onderwerp te beschrijven in interactie met de uitgangspunten van Kuiper en met het gereformeerde volksdeel. Was het onderwerp in het kader geplaatst van de algemene wetenschapsgeschiedenis, dan had de betekenis van de jongste generatie theologen aan de VU beter uit de verf kunnen komen. Nu lijkt Aalders daar niet altijd raad mee te weten. Vandaar wellicht de voorzichtige stijl van het slot, vergezeld van een omissie die eerder in het boek ondenkbaar zou zijn – naar persoon en werk van de hoogleraar praktische theologie Gerben Heitink ontbreekt iedere verwijzing.

Dat de ontwikkeling van de faculteit tussen de jaren vijftig en 2006 een einde maakte aan Kuipers pretentie dat aan de Bijbel normatieve richtlijnen te ontlenuen vallen voor de wetenschap, is zondermeer juist. Dat de gereformeerden daar buitengewoon zwaar aan hebben getild eveneens. Dient de theologische faculteit in het heden hetzelfde te doen? Waar Kuipers schaduw tegen het slot van dit boek steeds langer wordt en het bange vermoeden oproept met de boekstaving van een mislukking te doen te hebben (namelijk van de klassieke gereformeerde schriftopvatting, die zelfs in eigen huis niet te handhaven bleek), wijst de evidente deskundigheid van Aalders en diens generatiegenoten een andere richting uit. Als consciëntieuze wetenschappers

konden zij niet anders dan nieuwe wegen inslaan, in overeenstemming met algemeen aanvaarde academische regels voor een discursief betoog en de empirische onderbouwing daarvan. Dat had in de finale van deze knappe studie met meer zelfbewustzijn uiteengezet mogen worden. Ook in de theologie verdient geen enkele generatie het om aan de hand van de maatstaven van een vorige beoordeeld te worden.

G. J. van Klinken

Klein, M. van der, *Ziek, zwak of zwanger. Vrouwen en arbeidsongeschiktheid in Nederlandse sociale verzekeringen, 1890-1940* (Dissertatie Universiteit van Amsterdam 2005, Amsterdam: Aksant, 2005, 474 blz., €30,-, ISBN 90 5260 174 7).

De dissertatie van Marian van der Klein van de Posthumus Onderzoeksschool voor economische en sociale geschiedenis behandelt de arbeidsongeschiktheid van vrouwen in de Nederlandse sociale verzekeringen tot de Tweede Wereldoorlog. Het eerste deel van het boek gaat over de rechten van vrouwen bij arbeidsongeschiktheid door beroep. Dit betreft de Ongevallenwetten van 1901, 1919, 1921 en 1922. Omdat het 'risque professionelle' vooral aan mannen wordt toegeschreven, lijken deze wetten aan de aandacht van feministische historici ontsnapt. Het tweede deel van het boek gaat over, zoals zij dat noemt, arbeidsongeschiktheid bij baren. Hier staat het debat centraal over de Nederlandse kraamverzekering die uiteindelijk vorm krijgt in de Ziektewet van 1929. Dit 'risque maternelle' geldt als vrouwenrisico. De vragen die de auteur aan het onderwerp stelt, zijn: Wat betekenen de eerste Nederlandse sociale verzekeringswetten op het punt van arbeidsongeschiktheid voor vrouwen?, Welke bijdrage leverde de Nederlandse vrouwenbeweging aan het debat over deze wetten?, en Wat zeggen deze wetten over de relaties die de Nederlandse staat onderhield met vrouwen als kostwinsters en moeders? Tot haar sterke punten horen een gevoel voor theoretische begrippen die in vooral buitenlandse literatuur gehanteerd worden (zoals maternalisme, 'two-channel welfare state') en een internationale vergelijking waardoor de Nederlandse ontwikkelingen vergeleken kunnen worden met wat elders gebeurde. Bovendien is het goed gedocumenteerde boek fraai geïllustreerd. Tot de zwakke punten hoort dat de theoretische visie soms in de tekst staat, dan weer in voetnoten en verspreid over het hele boek. Waarom deze theoretische visie niet in het begin samenvattend uiteengezet en er in de conclusie op teruggekomen? Dit zou de visie van de auteur beter tot haar recht hebben laten komen. Bovendien zou de conclusie systematischer antwoord op alledrie de gestelde vragen hebben gegeven. Een ander minpunt is de vlot bedoelde schrijfstijl, die misstaat. Voorbeelden zijn hoofdstukken 'die cirkelen om de rechten van vrouwen'(25) en de zin 'Om de lezer niet onderaan de zeepheiling te laten belanden, zal ik uiteenzetten hoe ik het concept maternalisme gebruik.'(212) Hoofdstukken cirkelen niet maar gaan ergens over en lezers hebben zonder meer recht op een uiteenzetting over het gebruik van een begrip, juist als auteurs daar een verschillende interpretatie van hebben.

Het boek brengt dus kostwinsters en moeders als verzekerden en cliënten van sociale wetten in beeld in de periode dat deze wetten totstandkwamen als onderdeel van het nieuwe fenomeen verzorgingsstaat. De ongevallenwetten kwamen vooral mannelijke arbeiders ten goede, maar ook het 'risque professionelle' van vrouwen werd verzekerd. Als verzekerd kostwinster maakten vrouwen vaker gebruik van de ongevallenwetten dan als verzekerd nabestaande. 'Het aantal vrouwen dat per jaar een beroep deed op de